

THEDE PALM:

Svensk säkerhetspolitik

Den nu sittande 1978 års försvarskommitté har tagit initiativ till en bok kallad "Elva åsikter om svensk säkerhetspolitik". Fil dr Thede Palm har läst den och går igenom den i sin artikel och kommenterar en del av åsikterna. Tre av bokens författare kommer från våra nordiska grannländer.

Artikelförfattaren konstaterar att deras bidrag, som ger synpunkter på svensk säkerhetspolitik som den ter sig utifrån, inte är det minst värdefulla i boken.

Det är ett gott uppslag av 1978 års försvarskommitté att uppmana ett antal personer att skriva ner sina meningar om svensk säkerhetspolitik. Resultatet föreligger i en bok, "Elva åsikter om svensk säkerhetspolitik" (Folk och försvar 1979). Boken kan sägas vara uppdelad i tre avdelningar. Först kommer fem uppsatser av seriösa skribenter, därefter tre bidrag av lika många kuriösa. Att indelningen blivit sådan beror på en slump, ty bidragen är tryckta i bokstavsordning efter författarna. Sist slutar boken med tre uppsatser från nordiska grannländer. En dansk, en finländsk och en norsk författare har skrivit ner sina uppfattningar om den svenska säkerhetspolitiken och om hur den bör vara. Inte minst detta sista avsnitt ger boken värde.

Det är naturligt att dessa nordiska författare yttrar sig ganska försiktigt om svenska säkerhetsproblem. De vill så att säga inte lägga sig i vad som inte direkt angår dem. Men de klargör ändå vad de menar. Professor Jan-Magnus Jansson i Helsingfors sammanfattar ungefär så, att ett storkrig i Europa för närvarande är osannolikt, men man räknar dock med ett sådant i finländsk försvarsplanering, eftersom detta krigsfall är det enda då Finland i enlighet med vänskaps- och biståndsfördraget med Sovjetunionen kan bli indraget i krig. Han yttrar sig inte i frågan om denna tolkning av pakten också är den man gör i Moskva.

Osannolikt eller inte, måste givetvis, säger han, Sverige försvarsplanera med samma möjlighet i sikte. Ett anfall som direkt syftar till att ockupera Sverige som operationsbas mot en motståndare förefaller inte troligt.

Förutsättningen härför vore dessutom att Sverige genom ett påtagligt svagt försvar "i likhet med vissa länder under det andra världskriget" – att inte nämna några nordiska länder vid namn får väl anses som ett artigt hänsynstagande – direkt drar ett sådant anfall över sig. Men svenskt område kan naturligtvis tangeras, både i norr och i söder. Han slutar med att konstatera, att en svensk utrikespolitik efter nuvarande riktlinjer är av avgörande betydelse för stabiliteten i Norden i allmänhet och speciellt för de svensk-finländska relationerna.

Vad som menas med de sista orden är helt enkelt att Finland tack vare Sverige inte kommer i kontakt med Nato annat än allra längst i norr och att Sverige tack vare Finlands läge inte kommer i kontakt med Warszawapakten annat än över Östersjön. Det är därför som ett starkt svenskt försvar är, som han säger, väsentligt för den nordiska stabiliteten.

Detta är ingen överraskande slutsats. Hänsynen till våra nordiska grannar har åtminstone hittills spelat en roll vid utformningen av vår försvarspolitik. Det lär väntas av oss, att sådana hänsyn skall tagas också i fortsättningen. Om statsmakterna bestämmer sig för att inte göra det, borde man kunna förut-sätta att Sveriges regering anmäler denna sin avsikt för våra nordiska grannländers regeringar. Det torde vara det minsta man kan begära.

Norge och Danmark

Den norske medarbetaren i boken är An-

ders C Sjaastad, verksam vid Norges Utrikespolitiska institut. Han gör i sin uppsats en god, ingående analys av Nordflankens militärstrategiska betydelse. Det är klart att man i Norge inte heller räknar med ett överhängande storkrig i Europa mellan de två supermakterna och deras paktanslutna. Samtidigt måste man sätta sig in i vad ett sådant krig skulle kunna betyda, och längst i norr inom vad man kallar Nordkalottområdet ligger en del av Norge.

I svensk försvarsdebatt brukar man numera aldrig underlåta att nämna Murmansk och dess egenskap av Sovjetunionens största flottbas. Sjaastad gör mer än så. Han framhåller att det inte bara rör sig om flottan som sådan. Det är där, huvudsakligen, som de ryska rörliga kärnvapenbärarna är stationerade, och några kontroller i "avspännings-syfte" kommer aldrig att accepteras där uppe "så länge Nordflottan och baskomplexet på Kola är av avgörande betydelse för Sovjetunionens förmåga att upprätthålla sin del av den centrala, kärnfysiska balansen."

Med andra ord: Sverige ligger där det ligger, men inom dess närområde – och dit kan i viss utsträckning Murmanskområdet räknas – har växt upp centrum för ett kärnvapenkomplex, som Sovjetunionen inte alls har dimensionerat för Sverige. Därom är inte fråga. Det gäller något vida större, nämligen dess försvar eller vid behov anfall mot en annan supermakt. Om Sverige håller sig med ett gott konventionellt försvar, är risken liten för att Sovjetunionen skulle ha någon önskan eller något behov av att sätta sig fast i Nordsverige eller i landet för övrigt. Om vårt försvars styrka går ned alltför långt,

har Sovjetunionen inte råd att låta bli att se till att åtminstone Nordsverige blir försvarat.

Sjaastad räknar med att ett eventuellt angrepp mot Sverige kommer att ske med konventionella stridsmedel. Det låter övertygande: skall man alls angripa Sverige är det för att besätta landet, inte för att regera över ett förstört land. Han räknar med snabba anfall, som kommer överraskande och på flera platser samtidigt. Enligt hans mening har vi ett för begränsat flyg, särskilt attackflyg, för att kunna stoppa sådana anfall vid eller utanför gränserna, och vår mobiliseringsberedskap är när det gäller armén av naturliga skäl inte hög om vi inte fått förvarningar i god tid.

Den danske medarbetaren är i en högst intressant artikel med för svensk försvardebatt nya grepp inne på liknande tankegångar. Han heter Niels Jørgen Haagerup, är utrikesredaktör i Berlingske Tidende och väl känd som författare, detta även här i Svensk Tidskrift. Om det kan sägas, skriver han, att det består ett säkerhetspolitiskt system i Europa baserat på existensen av två allianssystem, Warszawapakten och Nato, tycks det ha varit en mer eller mindre tyst enighet om att systemets effekt, och därmed dess krigsförebyggande effekt, är bäst beaktad av en höggradig militär koncentration. Skulle Sverige, som befinner sig i skärningspunkten för de två alliansernas intresseområden, gå emot denna tendens till hög koncentration även i avspänningstider, kan detta medverka till ökad ostabilitet i Sveriges eget närområde.

Haagerup diskuterar också den svenska heliga kon, alliansfriheten. Det vågar man ju

knappast göra i Sverige, där alliansfrihet i fred alltför ofta anses faktiskt leda till neutralitet i krig eller, annorlunda uttryckt: om vi inte sluter förbund med någon makt, vore det ofint av en annan att angripa oss. Haagerup påpekar att utvecklingen i både Danmark och Norge går i riktning mot en närmare allians med Natoländerna än den som redan finns. För att visa sin egen trovärdighet i förhållandet till sina allierade måste dessa nordiska länder, med hänsyn till att motsidan ju ökar sin krigsberedskap mer och mer för vart år som går, också delta mer i Nato och tillåta fler övningar och förberedelser på sina egna områden. Därmed kommer de två allianserna WP och Nato fysiskt närmare varandra än de varit förr, något som förmodligen alltför litet uppmärksammas i Sverige. I vart fall har inga konklusioner dragits av detta faktum.

I övrigt påpekar Haagerup, liksom Sjaastad, att det för Sverige är nödvändigt att ha olika beredskapsgrader att användas så snart det allmänna läget skärps så att omvärlden och vi själva vänjer sig vid att Sverige också kan mobilisera och göra det snabbt. Risk finns alltid att en svensk ledning i ett kritiskt läge är rädd för beredskaphöjningar. De skulle verka provokativa. Iakttagelsen är naturligtvis riktig. En av de svenska författarna är inne på liknande tankegångar. Slutligen påpekar Haagerup ganska kort och summariskt att all erfarenhet visar att förväntningar om militär nedrustning som ett utslag av politisk avspänning hittills visat sig vara orealistiska och antagligen kommer att vara det också i framtiden. Det är något vi bör räkna med.

Tre särlingar

Tre av de författare, som inbjudits att lämna bidrag till den så viktiga frågan om hur svensk säkerhetspolitik skall gestaltas, förutsett att den alls skall betyda svensk säkerhet i krig, är något annorlunda. De tänker visserligen mycket och de drar sina slutsatser. En av dem skriver att "den dominerande doktrinen är emellertid att ett starkt försvar behövs för att avskräcka från ett angrepp, inte för att utkämpa ett krig. Om ett angrepp ändå kommer, blir det en fråga om att i det läget överväga om försvaret skall träda i kraft eller inte." Samme författare har på det teoretiska området kommit fram till att "det är rimligt att konflikter som handlar om konfliktlösning är de mest svårlösta." Och därmed lämnar vi docenten vid Uppsala universitet Peter Wallenstein.

Vad som skiljer de tre ickesvenska författare, som berörts ovan, och de två övriga i den grupp, vi nu kommit till, är att de förra sysslar med konkreta frågor, som de tar ställning till utifrån kunskaper och politisk erfarenhet. Docenten vid Lunds universitet Håkan Wiberg är helt och hållet teoretiker. När han efter en lång och inte ointressant genomgång av världen i övrigt närmar sig Sverige, har han inte mycket mer än allmängods att komma med. Någon ledning för försvarskommittén kan det knappast vara: medlemmarna där har också läst flera böcker. Typisk är för honom följande utläggning, som handlar om ett konfliktfall som kommittén bör behandla: "Genommarschförsök i Sverige i samband med konventionellt krig i Europa bör vara med, eftersom det förefaller vara det mest sannolika hotet i händelse av

ett sådant krig, eftersom det ställer Sverige inför betydande faror för krigshandlingar och förlust av oberoende, och eftersom det kan ligga inom möjligheternas gräns att avhålla från ett sådant angrepp" (citatet är ordagrant). Man undrar hur Wiberg egentligen tror att svenska staber i dag fungerar. Helt utan tankeförmåga är de kanske inte.

Den tredje i gruppen är docenten Nordahl Åkerman. Han är journalist och skriver lätt och lekande – alltför lekande ibland när det gäller fakta. Han utgår från ett obevisat påstående: "Alltmer sprider sig insikten att ett kärnvapenkrig snart kan äga rum." Detta kan vara rätt och det kan också vara fel, men vilket det är går inte att bevisa – att Åkerman har sagt det för att sedan kunna hänga upp sina teser på det är helt enkelt inte tillräckligt. Men låt oss fortsätta. "Rörligheten och eldkraften hos den enskilda truppen har ökat så starkt att man knappast längre kan jämföra dagens konventionella strid med den som ägde rum under andra världskriget". Jo, det kan man visst. Se t ex gränsstriderna mellan Vietnam och Kina. "De nya konventionella stridsmedlens vandring från första utkast till förbandet i fält (är nu kortare) ibland hinner ett par generationer av vapen passera under ett år." Det vore intressant att få höra om ett enda vapen som kommit fram så fort!

I vissa bedömningar är han ohejdat ensidig. Det har ännu inte gått upp för honom att Nordvietnam ledde erövringskriget mot Sydvietnam: han kan säga att FNL lyckades "få den amerikanska krigsmaskinen att köra fast i Vietnam". Det är till att vara romantiker. Han har en fast tilltro till att kärnva-

penkriget skall komma, men hans framställning av hur och varför Sovjetunionen skulle erövra Nordnorge utan att behöva beröra Sverige är egendomligt orealistisk. Han skriver följande om Sovjetunionen utan oftast om Warszawapakten – han vill inte stöta sig med någon. Men han kan utan tvekan skriva "men skulle pakten mot all förmodan vilja ta sig genom Sverige för att ockupera Norge menar jag att det i dag finns långt bättre skäl att acceptera detta än det fanns för motsvarande trafik under andra världskriget." Motsvarande? Trafiken då började först sedan Norge var ockuperat och stridshandlingarna upphört – eller hur är det att vara docent i historisk säkerhetspolitik?

Åkerman utgår nästan alltid från förutbestämda meningar. Därefter skriver han på det hela taget bra om dem. Han kostar sig på sig att erkänna att han tidigare i fråga om civilmotstånd haft för stor tilltro till dess möjligheter. Han är alltid läsbar, och som politisk förströelselitteratur bör kommittén ha viss glädje också av honom. Tyvärr har den ingenting att lära av honom. Det "gränsskydd", som han förespråkar och som skall användas för att försvara människorna, inte "territoriet", är totalt orealistiskt. Det skall dessutom enligt Åkerman organiseras samtidigt som försvarsanslagen skall sänkas och därmed imponera på den värld "som nästan slutat hoppas på det mirakel som en nedrustning innebär". Hans kannedom om vår värld är begränsad.

Försvar och u-länder

Att från diverse luftiga funderingar, som

läggs till grundval för pretentiösa och tvivelaktiga slutsatser, övergå till Gunnar Heckschers bidrag i boken ger en rent intellektuell tillfredsställelse. Han är ingen spåman och ger sig inte ut för att kunna förutsäga världens gång. Men han har sett världen som den är och förstår att analysera vad han sett. Ett avsnitt som Småstater och u-länder är monstergillt.

Heckscher konstaterar att mellan olika u-länder finns mycket stora skillnader. En del av dem är inte alls fredsvänliga. Krig är för en del regimer ett naturligt politiskt instrument. Samtidigt utövar de ett inflytande, som knappast står i proportion till deras betydelse. De håller ihop inom FN, men maktrelationerna där mellan stora och små stater har, säger han, föga anknytning till verkligheten. Det är skönt att sådant sägs ut. FNs betydelse minskar – Heckscher säger ingenting om att detta beror på generalsekretärens person, fast han ju antyder att efter Dag Hammarskjöld har supermakter och stormakter sört för att ingen mer skulle få en ställning som dennes. Sverige är FN-centrerat i sin utrikespolitik, men det är fel att tro att Sverige betyder något väsentligt. Bara inom ett område kan Sverige verkligen påverka omvärlden och det är inom vårt geografiska närområde. Där är Sveriges politik och stabilitet av betydelse, där är det av vikt att vi bevarar vår trovärdighet när vi talar om vår vilja att bevara och fortsätta vår säkerhetspolitik.

Däremot, säger Heckscher, torde vårt goda förhållande till u-länderna sakna betydelse ur säkerhetspolitisk synpunkt. "Biståndspolitikerna är en del av vår utrikespoli-

tik, men den tillhör inte säkerhetspolitiken". Det känns också befriande att läsa.

Chefredaktör Lennart Hirschfeldt i Uppsala Nya Tidning är kanske en aning mer optimistisk, men inte mycket. Både biståndspolitik och nedrustningspolitik ingår som viktiga inslag i svensk säkerhetspolitik, menar han. Men de kan inte betraktas som alternativ till försvarspolitiken. "Totalförsvarets uppgift, att göra den svenska neutralitetspolitiken trovärdig och att i ett läge av konfliktrisker hålla Sverige utanför, ställer krav som bestäms av den säkerhetspolitiska miljön i vilken vi lever." Det är så sant som det är sagt. En sak är att vi hjälper andra länder. De flesta är beredda att skriva under den svenska politiken. Man skall bara inte tro att denna hjälp har någon fredsbevarande effekt, eller att andra stater bryr sig om oss om vi skulle råka illa ut, eller att vi genom vårt goda exempel skall kunna påverka andra. I den illusionen lever allt för många.

I sin välskrivna uppsats understryker Hirschfeldt kraftigt, att stabiliteten i Norden är en fredsfaktor i Europa. Detta är inget nytt, men det tål att upprepas. Det är här som Sverige har sitt ansvar. "En väsentlig försvagning av totalförsvarets nuvarande relativa styrka skulle leda till osäkerhet i omvärlden." Det låter bekant. Det är inte märkvärdigt på något sätt, men det torde vara vår allra största skyldighet just nu och sådan världen är att se till att så inte sker.

Svenskt försvar och svensk försvarsvilja

Hur det svenska försvaret skall utformas för

att motsvara de uppgifter som Heckscher och Hirschfeldt – och många andra – anser att det har, behandlas bland annat i Johan Tunbergers uppsats. Om författaren, som är journalist i Svenska Dagbladet, här inte behandlas utförligt, beror detta inte på vad han skrivit är dåligt. Tvärtom, det är högst läsvärt. Men Tunberger är inriktad på att diskutera försvarets utformning, där han kommer med nya uppslag, och man skall ha särskild kompetens för att gå in i resonemanget.

I sin uppsats kommer också fru Alva Myrdal in på sammansättningen av det svenska försvar, som hon anser bör uppehållas. Hon föreslår i största allmänhet vad hon kallar "selektiva strukturförändringar i totalförsvaret", vilka dessutom skall medföra avsevärda konstnadsbegränsningar. Detta är att sätta målet högt. Bakgrunden är att hon är övertygad om, och vill övertyga andra om att Sverige inte kommer att utsättas för angrepp i vanlig mening utan troligen för någon form av hot och utpressning. Hon tror på terrorangrepp av fjärrstyrda missiler med högexplosiva stridsladdningar. Det är litet svårt att förstå hur hon kommit fram till sin åsikt. Hon konstaterar att konventionella vapen sprids och deras antal ökar. Samtidigt producerar supermakterna kärnvapen. Ingen av supermakterna önskar komma i direktkonfrontation med den andra. Lika fullt kan man inte helt utesluta ett framtida ömsesidigt förintelsekrig dem emellan. Det är inte lätt att få resonemanget att gå ihop.

I ett sådant krig väntar hon att de krigförande, om de vill behärska svenskt område helt eller delvis, skall hota med bombning

och fullfölja hotet med "massiva" angrepp. Sedan en av dem gjort detta, får man väl förmoda att samma makt sätter igång med att lägga beslag på de mål som den dels önskat behärska, dels bombat sönder. Man får då förmoda en motsvarande bombing från den andra sidan. Och så vidare.

Det är alldeles givet att man kan måla upp sådana framtidsbilder och, om man har fantasi, ännu värre. Man får då tänka sig att stormakternas egna områden först bombas sönder och att förstörelsen sedan blir allmän. Häråt kan givetvis inte Sverige göra någonting. Fru Myrdal önskar i alla fall ett som hon menar starkt försvar mot bombhoten och att vi skall hävda vår neutralitet.

Men detta är inte någon obetydlig uppgift. Hon kräver nämligen att vi inte skall tillåta överflygningar, inte heller transiteringar, ja helt enkelt att vi skall vara helt utanförstående och neutrala. Och denna neutralitet skall vi ha klargjort för tänkbara angripare i förväg, och hos kärnvapenägande stater skall vi ha begärt utfästelser om att inga sådana vapen skall användas mot oss. Över huvud är Alva Myrdal ett gott exempel på dem som menar att vi skall hävda vår alliansfrihet i fred så att inga anständiga makter skall tänka sig att angripa oss i krig.

Alva Myrdal vill att Sverige, för att kunna fullgöra sina skyldigheter, skall ha ett gränsförsvar byggt på huvudsakligen flyg och flotta. Däremot skall vårt invasionsförsvar skäras ner. Om en fiende alltså inte går på hennes linje att komma med hot och förhärjande bombing utan i stället börjar med en luftlandsättning, får vi svårare att försvara oss, detta så mycket mer som vi inte skall få

ha attackflyg. Härvidlag tjänstgör Alva Myrdal som stöd för vissa yngre socialdemokrater.

Om dem handlar i oväntat hög grad inledningsartikeln till boken. Den är skriven av chefredaktören för Örebro-Kuriren (s) Sven O Andersson. Han kallar sin uppsats Försvarspolitik och politisk klimatbildning och redogör ganska utförligt för den förändring i bedömningarna av försvaret, som utvecklats inom hans parti från partikongressen 1972. Då framträdde fru Theorin och fick emot partiledningen igenom att kongressen skulle besluta att något nytt flygplan 80 inte skulle få byggas. Man kan förstå att försvarsministern var upprörd. Tre år senare sattes hon på plats av bla partiledaren själv. Så kom 1978 års partikongress. Då var åter rollerna förändrade. Olof Palme hade påverkats. Kongressen fick ta ställning till motioner i försvarsfrågan, som kom från olika håll men som råkat bli lika formulerade! En kampanj hade drivits inom partiet, och drivits hårt.

Den har i dessa dagar gett resultat. När det blev klart att regeringen ville ha enighet i försvarsfrågan och tydligen kunde tänka sig att låta svensk flygindustri fortleva, sammankallade Olof Palme snabbt en presskonferens och sade nej. Han kunde stödja sig på sitt partis avståndstagande från B3LA. Det var en seger för fru Theorin. Opinioner och verksamma sådana kan bildas på de mest egendomliga grunder. Men händelsen visar också att försvarskommittén måste studera den bok, som den själv så riktigt initierat, utan att kunna räkna på att ens de mest förnuftiga förslag går igenom.

Vår egen trovärdighet, vårt ansvar för Norden, våra skyldigheter mot det Europa, på vars ytterflank vi ligger och där sammanstötningar trots allt är tänkbara, allt detta får i vissa fall vika. Någon karakteristik av sådant handlande skall inte göras här. Avsik-

ten har varit att fästa uppmärksamheten på de elvas bok, med dess både goda och mer besynnerliga innehåll. Hur detta än utnyttjas, blir det i en fråga av allra största betydelse för Sveriges framtid.

I en bilaga som medföljer detta nummer av tidskriften presenteras

FÖRENINGEN SVENSK TIDSKRIFTS VÄNNER

Stöd SVENSK TIDSKRIFT genom att bli medlem.